

І.П. Возний

МІЖНАРОДНІ ТОРГОВІ ЗВ'ЯЗКИ НАСЕЛЕННЯ ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ В XII — ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIII ст.

У статті розглядаються питання розвитку зовнішньої торгівлі на території Північної Буковини протягом XII — першої половини XIII століть. Аналізуються напрямки торгівлі, категорії імпортованих і експортованих товарів, подана типологія імпортованих предметів, а саме амфорної тари, простежуються торгові водні та сухопутні шляхи, що проходили через досліджувану територію.

Ключові слова: торгівля, імпорт, прикраси, амфори, торговельний шлях, монетний скарб, імпортовані товари, експортні товари.

Особливості територіально-географічного розташування та природні умови Північної Буковини сприяли розвитку зовнішньої торгівлі. Знахідки з поселень регіону красномовно свідчать про досить тісні зв'язки місцевого населення як з ближніми сусідами, так і з віддаленими країнами Європи й Азії. Здійснення торгових операцій проходило як шляхом прямого обміну, тобто товар на товар, так і за допомогою грошей, хоча переважав прямий обмін.

Більшість поселень Північної Буковини розміщені на берегах річок, що давало можливість населенню встановлювати торгові зв'язки не тільки з близькими містами, але й віддаленими центрами ремесла і торгівлі. Цьому сприяло і те, що через територію краю проходили великі торгові шляхи (рис. 1).

Виявлені на досліджуваних теренах імпортовані речі можна розділити на дві категорії. До першої відносяться предмети масового ввозу — монетне срібло, окремі види тканини, мушлі кауру. Вони найбільш показові для вивчення економічних зв'язків. До другої — предмети розкоші — начиння зі срібла та бронзи, вироби з дорогоцінних каменів, полив'яний посуд, золототкані шовкові тканини. Маючи велику цінність, шовковий текстиль був одним з важ-

ливих об'єктів міжнародної торгівлі. Вони характеризують в основному міжнародні зв'язки [Фехнер, 1977, с. 130—142].

У X—XIII ст. Русь і Центральна та Західна Європа знаходилися в різносторонніх торговельних політичних і культурних зв'язках. Добре налагодженими торговельні зв'язки були між Галицькими землями, Польщею та Угорщиною. У літописах зафіксовано, що у 1159 р. князь Іван Ростиславович захопив морські судна, які належали, можливо, самому князю Ярославу Осмомислу: *«изби две кубаре и взя товара много»* [Ипатьевская летопись, 2001, стб. 497]. Чим торгували на Дунаї можна судити за митом, введеним герцогом Леопольдом і його сином біля замка Штейн. Збір відноситься до зброї, сідел, вовняних та льняних тканин тощо. На Русі славилися угорські коні «фарі», їх згадував ще Святослав. У 1219 р. під Галичем у битві *«а фаре ихъ поимаша бе бо градъ створенъ»* [Ипатьевская ..., 2001, стб. 738]. В Угорщині руські купці здавна торгували у важливому торговому центрі — Естергом. У жалуваній грамоті короля Імре (1198—1204 рр.) на збір мита Естергомському монастирю підтверджується старовинний привілей, де на першому місці згадуються купці з Русі: *«купецъ, який прийшов з Русі об одному коні, нехай входить в Пешт або Естергом, або в інше місто і на рівні з тими, що везуть дорогі хутра, платить півмарки»* [Пашуто, 1950, с. 170]. Русичі перелічуються разом з купцями польськими, баварськими, чеськими та іншими. Угорські купці, що ходили на Русь, згадуються в жалуваній грамоті, поданій Болеславом у Конвент Пелеського монастиря 1214 р., якому він подарував володіння, віддані при королі Імре купцям, що ходили на Русь [Новосельцев, Па-

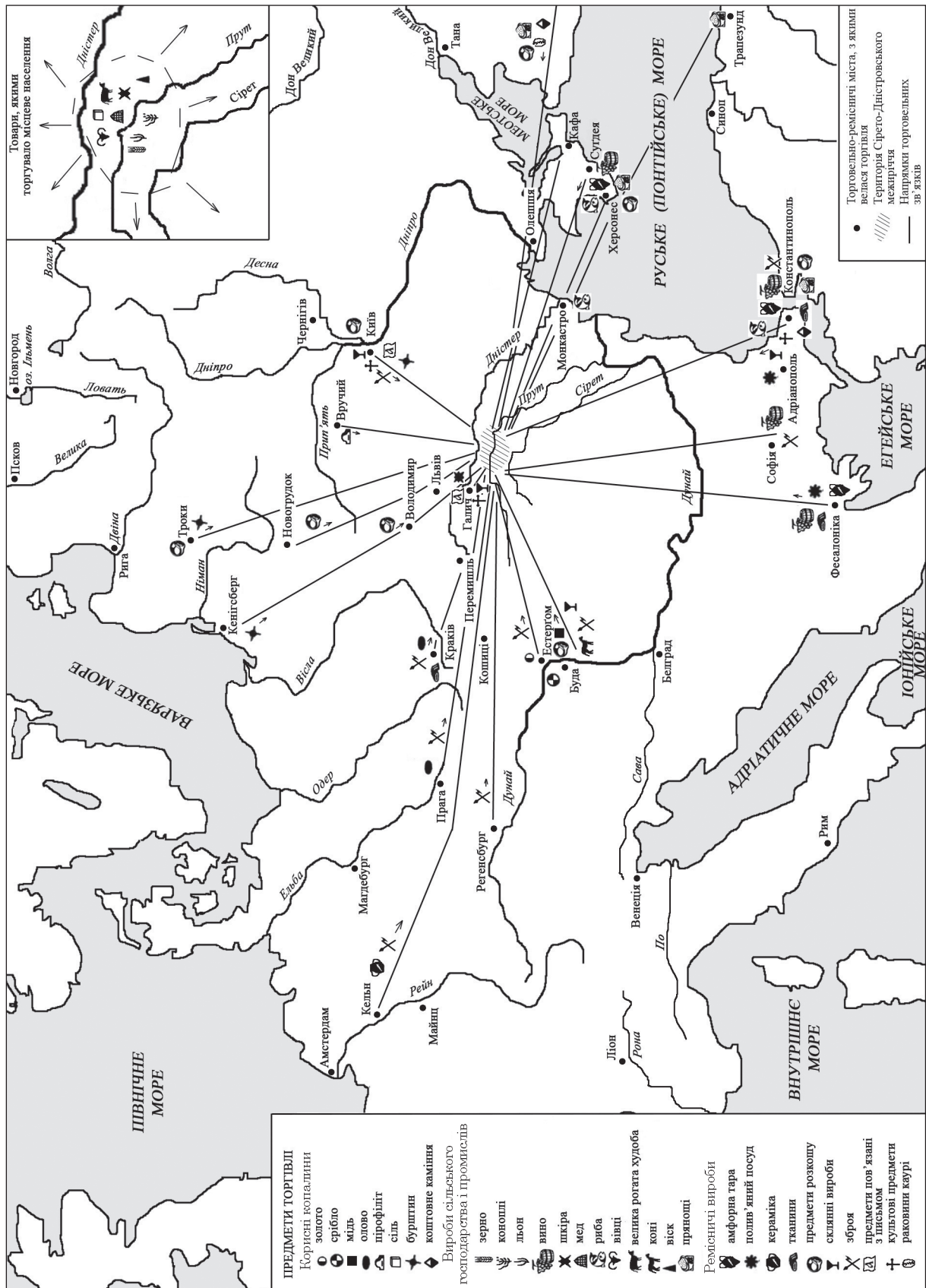

Рис. 1. Карта торговельних зв'язків населення Північної Буковини в XII — першій половині XIII ст.

шуту, 1967, с. 86]. З Угорщини поступали на Русь ще з X ст. коні й срібло, а також золото. Звідти ж у Галицькі землі поступали ювелірні вироби. Так, князь Данило привіз «чашию от земля Оугорскыя, мрамора багряна, изваяноу моудростью чудноу и змьевы главы беша округъ ея» [Ипатьевская ..., 2001, стб. 845—846]. Скоріш за все, це могла бути церковна купель.

Слід зазначити, що, крім основної магістралі Київ—Прага, Галицьке князівство налагодило торговий шлях з Угорщиною через Карпатську Русь. У західній її частині один шлях лежав від Перемишля через Дуклу і Свиндик на Бардуїв і верхів'я Топли через Прешов долиною річки Торичі на Кошицю, інший шлях з Галичини і Львова йшов до Безкиду через Волинь до Мукачеве. Звідти на Ужгород, Собранець, Великі Михайловіці до Кошиці. Пізніше саме по цій дорозі увійшли татаро-монголи до Угорщини. В угорських джерелах він називається «руським» [Пашуто, 1950, с. 173].

Був ще один шлях на Василів через Буковину, де згадується «Барсукив діл» і «Баня Родна» [Тимошук, 1969, с. 23]. З ним, очевидно, пов'язана знахідка мідної монети з Ленківців на Пруті. Вона являла наслідування золотих альморавидських динарів, карбованих за угорського короля Іштвана IV (1162—1163 рр.) [Малевская, Раппопорт, Тимошук, 1970, с. 125]. З Угорщиною пов'язують також Хотинський скарб брактатів та знахідки срібних брактатів на Чорнівському городищі [Пивоваров, 2006, с. 151—153]. Монети із зазначених пунктів представлені німецькими, угорськими і чеськими емісіями, що показує напрям торгово-економічних зв'язків. С.В. Пивоваров припускає, що згадані монети потрапили на терени регіону через посередництво Угорщини і, безперечно, говорять про використання подібних грошових знаків у місцевому обігу [Пивоваров, 1996, с. 14].

Про зв'язки населення з Угорщиною можуть свідчити знахідки у тих же Ленківцях на Пруті угорського віконного скла [Тимошук, 1982, с. 76].

Важливим імпортом були кольорові метали, в яких Русь була надзвичайно зацікавлено внаслідок відсутності власних родовищ. Можливо, мідь та срібло доставляли з Угорщини, де були мідні копальні, а свинець — з Польщі. Ці метали йшли не тільки на ювелірні вироби, вони також використовувалися в архітектурі Галицької землі для покриття куполів християнських храмів і в конструкції церковних підлог. Про це свідчать розкопки літописного Холма, де були виявлені сотні кілограмів сплаву міді й свинцю, які дослідники вважають залишками підлоги церкви Івана [Раппопорт, 1954, с. 35—39]. Можливо, куполи білокам'яного храму у Василеві були покриті саме такими листами. Про зв'язки з вищеназваними країнами побічно може свідчити стаття 969 р. у «Повісті

минулих літ». Святослав, заявив про своє бажання жити в Переяславці на Дунаї, мотивувавши це тим, що «*ту вся блага сходятся от Грекъ наволоки, золото, вино и овоци различнии, и изъ Щеховъ и изъ Оугоръ серебро и комони*» [ПВЛ, 1950, с. 48].

Про товари, які, ймовірно, потрапляли з території Польщі на терени Північної Буковини можемо судити з привілея Болеслава Сидливого 1264 р. купцям Поланца, які їздили на Русь з сукном, вовною, хутром, зброєю й іншим товаром [Новосельцев, Пашуто, 1967, с. 92].

На досліджуваній території є знахідки типові для матеріальної культури західних слов'ян. Це втульчасті вістря стріл, які широко побутовували вздовж західних кордонів давньої Русі (рис. 2, 7, 8). Такі наконечники знайдені в Дарабанах, Молодії, Перебиківцях, Ленківцях на Пруті, Чорнівці, Ревно, Горішніх Шерівцях, Василеві [Тимошук, 1982, с. 31, 35, 105; Возний, 2009, фото 55, 26—34].

Торговельні зв'язки з більш віддаленими районами Західної Європи можна розглядати на основі знахідок виробів західного художнього ремесла. Значний притік художнього начиння із Заходу починається з другої половини XII ст. Різкий приріст експорту, пов'язаний з економічними і соціальними рухами в Західній Європі, окреслює розквіт міського ремесла. Воно стає прибутковим і поважним заняттям, поступово переходячи з монастирів до рук світських міських ремісників. З багатьох центрів Німеччини і Франції організовується масовий випуск виробів з металу, розрахований на широкий збут. Зростання міжнародних зв'язків, вдосконалення засобів транспортування, поява нових шляхів сприяли розвитку торгівлі. Судячи із знахідок предметів імпорту, головним постачальником художніх виробів у Східну Європу через територію Галицьких земель у другій половині XII — першій половині XIII ст. були Нижня Лотарингія, Рейнська область, Вестфалія, Нижня Саксонія, Лімож [Даркевич, 1966, с. 8]. В областях по Маасу, Рейну, Одру і Ельбі були зосереджені основні центри художнього ремесла, які поширювали свої вироби в Англії, Франції, Південній Німеччині, Скандинавії, Чехії, Угорщині, Польщі, Південно-Західній Прибалтиці й Русі.

Вироби Франції, Лотарингії й Саксонії потрапляли в Східну Європу як у результаті прямих зв'язків, так і через країни-посередники. Розглянемо основні шляхи доставки цих виробів на Нижню Русь. Дунайський шлях зв'язував Західну Європу з Причорномор'ям. З міст на Маасі і Рейні він вів вгору по Майну або Неккару в Південну Німеччину до Регенсбургу на Верхньому Дунаї. У Рафельштеттені шлях розходився: одна дорога вела до Праги, друга — в Угорщину, де осідала більша частина імпорту, а менша йшла транзитом на Русь. Інша група предметів романського ремесла пе-

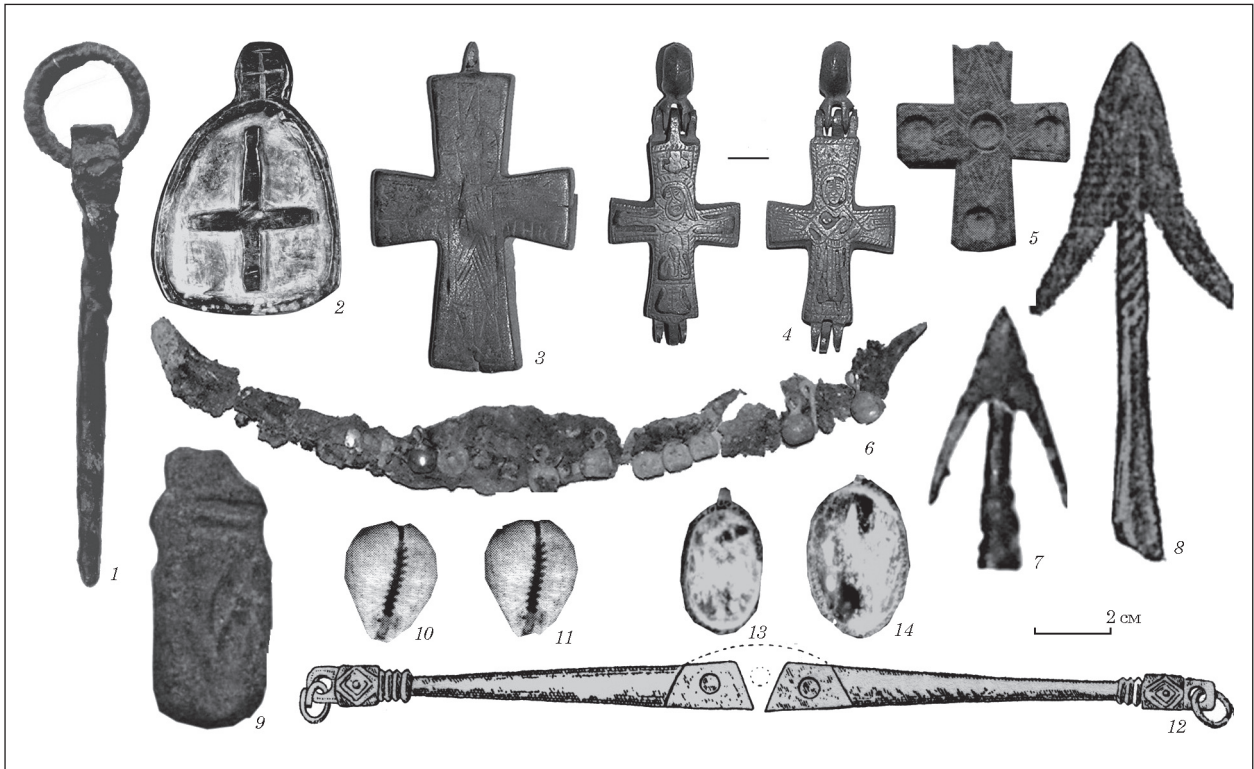

Рис. 2. Предмети імпортного походження: 1 — залізна шпилька з рухомим кільцем; 2 — стеатитова іконка; 3, 5 — хрести-енколпіони «сирійського типу»; 6 — шовкова тканина з нашитими бронзовими позолоченими кульками; 7, 8 — двошипні наконечники стріл; 9 — антропоморфний лазуритовий амулет; 10, 11 — мушлі раковин «каури»; 12 — кишенькові чашкові ваги; 13, 14 — сережка і кулон з гірського кришталю (1, 2, 7, 10, 11, 13, 14 — Чорнівка; 3, 5, 6 — Василів; 8 — Перебиківці; 9 — Рогізна (за: С.В. Пивоваров, 2001); 12 — Ленківці на Прутї

ревозилася по шляху, що йшов через Польщу і далі через Волинь потрапляла на Русь.

Писемні джерела підтверджують наявність торговельних відносин між Руссю і землями Франції, Німеччини, Австрії тощо. Так Конрад III, володіння якого знаходилися в Баварії, у своєму листуванні з імператором Іоаном Комніном на початку 40-х рр. XII ст. просив його бути посередником у зв'язку з розбійним нападом і вбивством на Русі німецьких купців [Новосельцев, Пашуто, 1967, с. 92]. Тут мова йде, очевидно про Галицьку Русь. Відомі факти торгівлі Русі з Емнесом (на Дунаї) і Регенсбургом (Баварія). Австрійський герцог Леопольд ввів у 1192 р. своє мито для регенсбурзьких купців-русаріїв. «Купці, що торгують з Руссю, куди б і в який час вони не йшли, платять два таланта, а по поверненню з Русі — пів таланта» [Новосельцев, Пашуто, 1967, с. 93]. Ці купці везли з Русі, в основному, хутра.

На теренах регіону є певні свідчення про зв'язки його населення з країнами Балтії. Так, на Чорнівському городищі знайдена шпилька зроблена з круглого дроту діаметром 0,5 см, довжиною 6,7 см (рис. 2, 1). Її верхній край заокруглений. На кінці вона загнута петлею, у яку надігнуте кільце із свинцево-олов'яного сплаву, прикрашене прямими врізаними лініями [Возний, 2009, фото 29, 40]. З'єднуючись

ланцюжками такі шпильки притримували край плаща або довгої жіночої безрукавки. Науковці пов'язують такі прикраси з давньолизовськими племенами [Зоценко, 1984, с. 36]. М.В. Седова стверджує, що свинцево-олов'яні сплави характерні для Новгород. Місцеві ювеліри в кінці XII ст. почали відливати булавки як наслідування балтійських зразків. Час побутування їх припадає на XII — першу половину XIII ст. [Седова, 1997, с. 71].

Отже, бачимо, що Галицька Русь і територія Північної Буковини як її складова частина мали торгові відносини майже з усією Європою.

Виходячи з аналізу писемних і археологічних джерел можна простежити торгові і культурні зв'язки населення Північної Буковини з Північним Причорномор'ям і Візантією, які склалися ще в IX ст.

Руські купці в XI — XII ст. у зв'язках з Причорномор'ям користувалися дорогою, яка проходила через кримські і східночорноморські міста до портів Малої Азії. В Криму протягом XII — першої половини XIII ст. одним з найважливіших центрів торгівлі зі Сходом було місто Согдак (італійське Согдаїа, руське Судак). З цим чорноморським портом торговельні відносини підтримувались до кінця XIII ст. [Пашуто, 1950, с. 172]. Не випадково гості-су-

рожане оплакували разом з євреями і німцями кончину князя Володимира Васильовича: *«тако плакавшеся над нимъ все множество Володимирчевъ мужи и жены и дети, Немци, и Соурожьце, и Новгородци, и Жидове плакоуся»* [Ипатьевская ..., 2001, стб. 920].

Щоб пояснити такі тісні економічні відносини із Судаком, слід сказати, що південна територія Галицько-Волинського князівства, тобто межиріччя Верхнього Сірету та Середнього Дністра «поле», було зовсім не пустинне внаслідок енергійної половецької політики князя Романа Мстиславовича. Тут стояли міста Плав, Кучелмин та інші: йшли вози з харчами до Плаву, човни з київського морського порту Олешня з рибою, вином та іншими товарами [Ипатьевская ..., 2001, стб. 735]. Човни з Дністровського пониззя морем через Дніпро ходили в Київ. Населення цих міст складало слов'яни або свої «погани» половці. Там же знаходилися володіння галицьких бояр, що втікали від княжого двору. Таким чином, узбережжя Чорного моря від Олешня до Галацу (на лівому березі Дунаю) було під контролем галицько-волинських князів. У Судаку був руський квартал, що підтверджують археологічні дослідження. Писемні джерела відзначають, що з Русі (а також з Галицько-волинського князівства) везли горностаїв, білок та інші дорогоцінні хутра, крім того, згадується, що в Судаку можна було придбати криті вози, в яких русичі привозять свої хутра. Зв'язки зі східним узбережжям Чорного моря підтверджуються археологічними даними. При розкопках стародавніх Ленківців на Пруті було знайдено значну кількість скляних браслетів. Окрему групу становлять напівкруглі в перетині або сплюснені браслети з чорного скла. На основі хімічного аналізу було доведено, що вони кавказького походження [Тимошук, 1969, с. 116].

Одним з найвагоміших торгових партнерів Галицько-Волинського князівства була Візантія. З нею Галицько-Волинські землі з'єднував Дністровський шлях, який був одним з відрізків магістралі «із варяг в греки». Ця магістраль являла собою систему сполучення водних артерій — Балтійське море — Вісла — Західний Буг — Дністер — Чорне море [Пашуто, 1950, с. 167]. Дністровський водний шлях у XI ст. набуває міжнародного значення. Це пов'язано, в першу чергу, із занепадом арабо-іранських держав, коли основний потік східних товарів в Західну Європу почав проходити з Візантії й транзитом через Галицько-Волинську Русь [Тимошук, 1969, с. 117].

Першим етапом у розвитку регулярних русько-візантійських торгових зв'язків, про що свідчать писемні джерела, було встановлення відносин Русі з візантійською колонією в Криму Херсонесом [Пашуто, 1950, с. 7]. З часом Русь перестала задовольняти можливість ведення торгівлі виключно тільки з візантійськими ко-

лоніями. Походи київського князя Олега в 907 і 911 рр. свідчать про прагнення упорядкувати торгівні відносини з метрополією, а не тільки з її кримськими колоніальними центрами.

Для земель Північної Буковини найбільш тісні відносини з Візантією склалися у XI — першій половині XIII ст. У цей час завойовницька політика руських князів замінюється добросусідськими відносинами між обома державами. Між династіями Ростиславовичів і Комнінів встановлюються родинні зв'язки. Влітку 1104 р. донька Володаря Ірина вийшла заміж за Ісаака, сина візантійського імператора Олексія I Комніна: *«В лето 1104 ведена дщи Володарева за цесаревич за Олексинич Царю-городу цулия месяца въ 20»* [Лаврентьевская ..., 1997, стб. 280]. Пізніше Ярослав Володимирович (Осмомисл), теж уклав союз з Візантією.

Головним постачальником виробів візантійського художнього ремесла у цей час був Константинополь. Предметом масового ввозу в цей час були вироби зі скла. Так, на Ленківцевському городищі зустрічаються уламки скляних браслетів, орнаментованих зовні паралельними смужками червоного, жовтого та інших кольорів. Виготовлені вони з натрієво-кальцієво-кремнієвого скла, що характерно для античних причорноморських рецептів [Малевская, Раппорт, Тимошук, 1970, с. 126]. Для цього типу використовувались два види сировини; кварцовий пісок і зола морських водоростей або причорноморських рослин, що багаті натрієм і кальцієм, мають в невеликій кількості магній і калій. Для фарбування скла браслетів у різні кольори добавляли в незначній кількості різні елементи, наприклад окис кобальту для синього кольору.

Очевидно, найбільш значним був, імпорт шовкових тканин. Відомо кілька основних типів шовкових візантійських тканин — «самит» або «аксамит» — поліхромна тканина саржевого переплетення (без використання золотих утків), «паволока» — гладка однотонна матерія, яка складала основну статтю візантійського експорту на Русь [Фехнер, 1977, с. 139—140]. Немає жодної згадки про торгівлю з Візантією, де б не мовилося про «паволоки». Вони були у той час досить важливим товаром у міжнародній торгівлі. У торговому договорі Ігоря 944 р. говорилося *«входяще же Русь в градъ да не имеют волости купити паволокъ лише по 50 золотникъ»* [Лаврентьевская ..., 1997, стб. 49]. 1164 р. *«присла царь дары многы, Ростиславу оксамоты и паволокы и вся оузорочъ различная»* [Ипатьевская ..., 2001, стб. 522]. Відомі також «фюфудьї», та «оловини грецькі». Так, послам княгині Ольги *«Царь же Леонъ почти послы Рускыи дарми, златом, и паволоками, и фюфудьями»* [Лаврентьевская ..., 1997, стб. 37—38]. 1115 р. Володимир при освяченні церкви у Вишгороді *«повеле метати паволокы, фюфудью и орниче бель»* [Лаврентьевская ..., 1997, стб. 219].

Штуки шовкових матерій служили мірилом цінностей. У договорі 944 р., що підтверджував права руських купців, обмежувався обсяг торгових операцій відносно дорожчих тканин. Їх вони могли купити не більше, ніж на 50 золотих, тобто біля 10 сувоїв кожний, причому покупку реєстрував імперський чиновник, що відмічав кожний сувій своєю печаткою. Таким чином візантійська влада забезпечувала інтереси своїх купців, які експортували цей товар у Західну Європу, зокрема в Польщу. Основними центрами виробництва шовкових тканин були у X ст. Константинополь, Солунь (Фесалоніки), XI—XII ст. — Корінф, Спарта, Фіви [Фехнер, 1977, с. 138]. У Візантії при імператорському палаці була майстерня для виготовлення золотих стрічок для прикрашання церемоніального одягу. Очевидно, звідси починаючи з рубежу X — XI ст. вони почали поступати на ринок Русі. Знахідки залишків візантійських шовкових тканин відомі в давньоруських похованнях на території Північної Буковини. Так, у підплитовому похованні давньоруського Василева біля південної стіни білокам'яного храму збереглися сліди шовкової стрічки шириною 4 см, яка обвивала голову. Біля черепа лежали рештки такої ж шовкової тканини, до якої було прикріплено сім бронзових позолочених кульок (рис. 2, 6) [Тимошук, 1982, с. 158, 160]. Такі ж фрагменти тканин виявлені в Ленківцях на Пруті [Тимошук, 1982, с. 177]. Аналогічні знахідки є і в інших могильниках. У літописі згадується, що волинський князь Данило Романович, носив кожух *«же оловира Грецького (шовкова тканина золотом матерія – Авт) и кроуживы златами плоскоми ошитъ и сапозы зеленого хъза шити золотомъ (грецький сап'ян — Авт.)»* [Ипатьевская ..., 2001, стб. 814].

Значним попитом на теренах краю користувались вироби візантійської дрібної кам'яної пластики та предмети християнської атрибутики, серед яких окреме місце займало церковне начиння, масовий приток якого почався після прийняття християнства. Не обминув цей процес і землі Галицько-Волинської Русі. У цьому відношенні досить цікавими є знахідки на Чорнівському городищі іконок, виготовлених із стеатиту. Примітивність зображення, далекого від іконописної традиції, установлених іконографічних канонів, може свідчити, що даний предмет місцевого виготовлення, але матеріал привізний. Це була одностороння іконка, темно-сірого кольору із зеленуватим відтінком (рис. 2, 2). Культовий предмет з прямим нижнім кінцем і загостреним верхнім, причому бокові стінки злегка звужуються доверху, утворюючи дугоподібну лінію. На іконці невисоким рельєфом вирізані чотирикінцевий хрест, в якому перехрестя знаходиться нижче середини вертикальної сторони останнього. Вушко для шнура вирізано з такого ж каменю [Возний, 2009, фото 34, 2]. На його щитку є зображення

чотириконечного хреста, рамена якого закінчуються перпендикулярними невеликими лініями. Зображення таких костильних хрестів часто зустрічаються в середньовічній іконографії. Подібні зображення знаходять паралелі серед херсонеських ікон. Подібні знахідки з зображенням хреста, але шестикінечного, відомі в Ізяславлі, де вони датовані XII—XIII ст. [Пуцко, 1991, с. 38]

На іншій стеатитовій іконі з того ж городища збереглася фігура св. Миколая у фелоні з омофором виконана у високорельєфній техніці. У лівій руці він тримає Євангеліє на обкладинці якого вміщено чотирикінцевий хрест [Пивоваров, 2006, с. 201—202]. Подібні зображення святого відомі за археологічними матеріалами з Києва, Княжої Гори, Ізяславля [Николаева, 1983, табл. 2, 2; 4, 6; 12, 6]. Високий професіоналізм з яким виготовлена цей культовий предмет може свідчити про те, що їх робив грецький майстер. Можливо, іконки були вирізані візантійськими майстрами, які працювали в Галиччі або в Києві. Відомо, що після захоплення Константинополя у 1204 р. частина ремісників залишила територію Латинської імперії і перейшла на територію Давньоруської держави, заснувавши тут ряд майстерень по виготовленню культових предметів.

Елементами візантійських культурних впливів, що пов'язано із діяльністю візантійських православних кіл з метою прискорення християнізації давньоруських земель, виступають хрести-енколпіони «сирійського» типу. Їхні знахідки зустрінуті серед археологічних матеріалів Василева та Чорнівського городища [Пивоваров, 2001, с. 65—67, 73—74]. Так у літописному Василеві енколпіон виготовлений у формі латинського хреста з розширеними кінцями (рис. 2, 3—5). На краях рамен хреста і в центрі знаходяться невеликі гнізда-ямки для скляних чи інших вставок. Центр середохрестя прикрашений геометричним орнаментом із ромба і косоного хреста. Енколпіони такого типу зустрічаються досить рідко на давньоруських землях. Подібний геометричний орнамент і гнізда-ямки для вставок на хрестах зустрінуті в Херсонесі [Куницький, 1990, с. 107]. Вважають, що ці релікварії виготовляли в православних монастирях візантійських провінцій Сирії та Палестини [Пивоваров, 2006, с. 146].

Про зв'язки місцевого населення з Візантією опосередковано можуть свідчити знахідки скіфантних мідних візантійських монет на Чорнівському городищі [Пивоваров, 2006, с. 154—155]. Аналіз зображення на монетах вказує на їх візантійське походження. Такі монети карбувались хрестоносцями в Константинополі та Фесалоніках з 1204 по 1224 рр. На думку автора знахідок торговельне походження таких монет мало ймовірно, оскільки вони використовувались в якості підвісок, а не як грошові знаки [Пивоваров, 2009, с. 155].

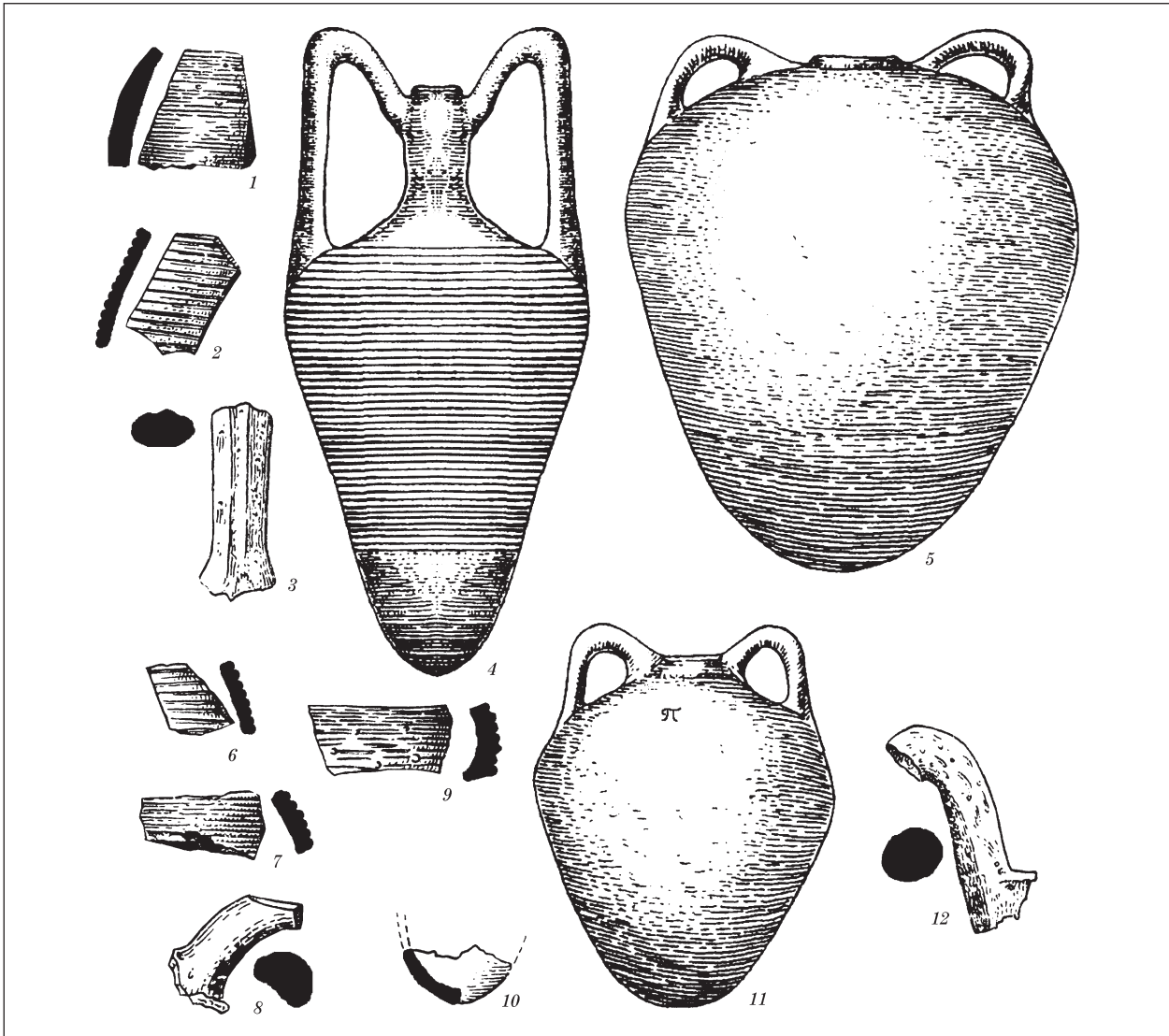

Рис. 3. Фрагменти і основні типи амфор: 1—10, 12 — Ленківці на Пруті (за: М.В. Малевская, П.А. Раппопорт, Б.А. Тимошук, 1970, рис. 5, 16—19; 6, 12, 25, 37); 11 — Чорнівка

Досить красномовно свідчать про торгіві відносини з Північним Причорномор'ям, а також і Візантією знахідки фрагментів імпортованої тари. З раннього часу на Русь і, в силу географічного розташування, на територію Північної Буковини потрапляв полив'яний посуд з Візантії [Розенфельдт, 1997, с. 36].

Так, на Чорнівському городищі траплялися уламки білоглиняної тарілки з жовто-коричневою поливою і зеленим розписом по внутрішніх стінках [Возний, 2009, с. 318]. За класифікацією, запропонованою А.Л. Якобсоном, вона належить до групи 1, тип 3, вид 4 [Якобсон, 1950, с. 220]. Аналогічні білоглиняні миски на низькій і широкій кільцевій підставці, покриті зеленою поливами знайдені у Чорнівці, Ленківцях на Пруті, Василеві, Галиці [Тимошук, 1969, с. 116]. На Недобойському городищі, на підлозі жилого-господарської споруди, виявлено фрагменти імпортованої білоглиняної посудини з орнаментом із горизонтальних ліній, нанесених червоною фарбою. Інший уламок вкритий

коричневою поливою, орнаментований півкругами виконаними жовтою поливою [Пивоваров, 2004, с. 79]. Такий білоглиняний посуд, як вважають фахівці, виготовлявся в районі Константинополя або Нікомедії, де виробляли також облицювальні плити [Макарова, 1967, с. 23]. Посуд із зелено-коричневим розписом був характерним для майстерень Константинополя [Якобсон, 1950, с. 221—222]. Цей вид кераміки датується XII – XIII ст. Аналогічні знахідки виявлені на Таманському городищі, у Новгороді, Лісковому, Білгороді на Дністрі, Румунії тощо [Макарова, 1967, с. 102; Кравченко, 1986, с. 102].

На посаді Ленківці на Пруті походить також фрагмент білоглиняної тарілки на широкій кільцевій підставці покритій голубою поливою.

Важливим показником регулярності торгових відносин Русі з Візантією є амфори (рис. 3, 4). Під час досліджень поселень Північної Буковини серед датуючих речей поруч з керамікою місцевого виробництва знайдено уламки

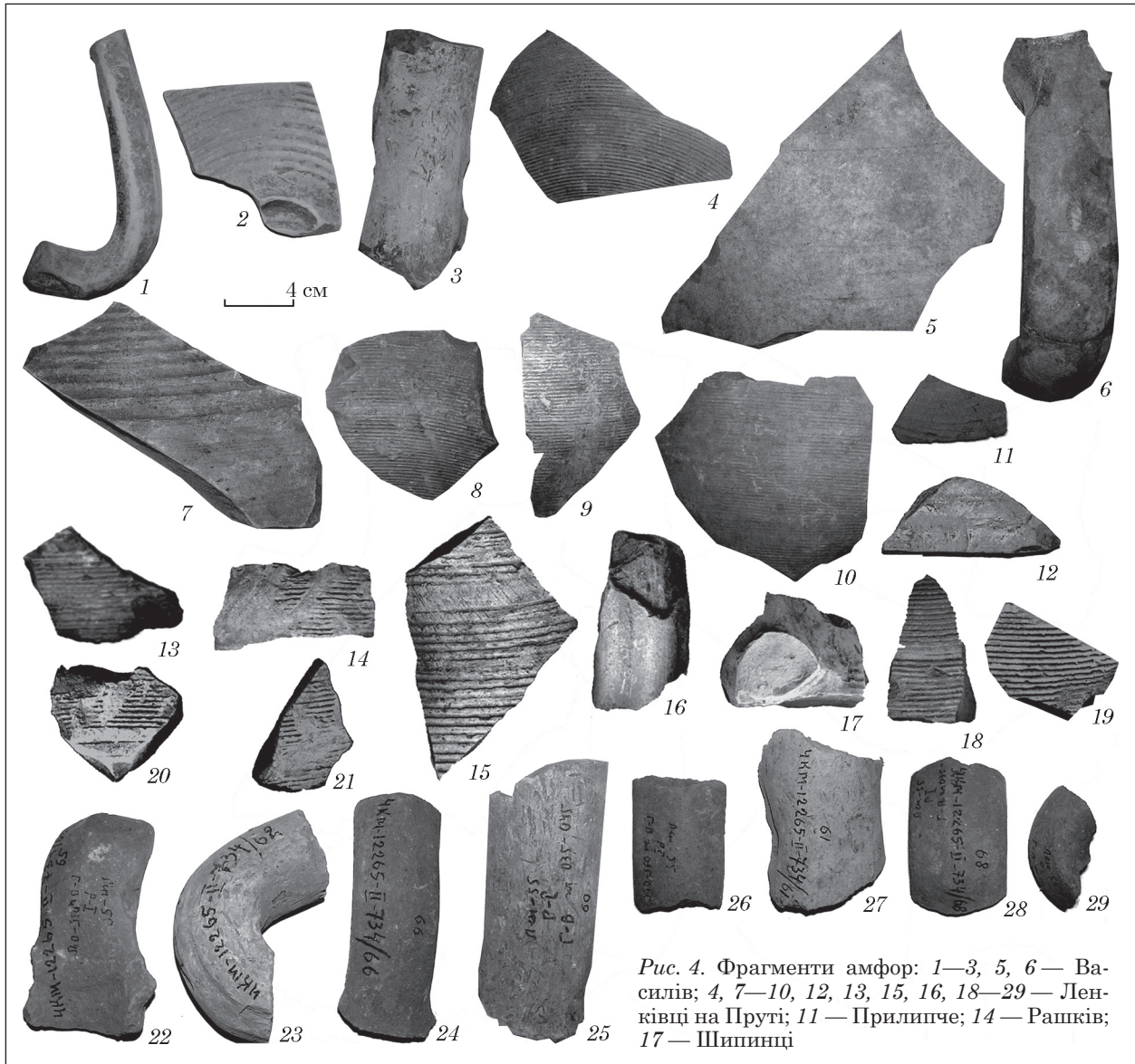

Рис. 4. Фрагменти амфор: 1—3, 5, 6 — Василів; 4, 7—10, 12, 13, 15, 16, 18—29 — Ленківці на Пруті; 11 — Прилипче; 14 — Рапків; 17 — Шипинці

амфор. Вони відрізняються від звичайного давньоруського посуду не тільки своєрідністю форм, але і складом глини, а також якістю випалу.

Вся амфорна кераміка з поселень Північної Буковини, як і з території давньої Русі в цілому, була привізною. Вона поступала сюди як тара для перевезення рідких і сипучих продуктів з різноманітних південних центрів.

За формою амфори, які виявлені на досліджуваній території можна віднести до трьох типів. Перший тип становлять амфори, які за херсонською класифікацією відносяться до класу 48 [Романчик, Сазанов, Едікова, 1995, с. 78], типу XXII за І.А. Антоновою та ін. [Антонова, Даниленко, Івашута, 1971, с. 93—94, рис. 24], 2Р за В.В. Булгаковим [Булгаков, 2005, с. 246], 61 за Дж. Хейсом [Heues, 1992, р. 76, fig. 26, 10, 11]. Це круглодонні, з подовженим корпусом, грушоподібні, вузькогорлі, витягнуті посудини з високо піднятими, масивними, овальними в

перетині, з різким перегином у верхній частині ручками, які прикріплювалися по верхньому краю валикоподібного горла. Поверхня амфор покрита частими, вузькими, глибокими канелюрами в середній частині. Такі посудини виготовлялися з червоної глини [Якобсон, 1979, с. 111]. Їхній колір яскраво-червоний або жовтий, завжди однаковий із зовнішнього боку. Товщина стінок — 1—1,5 см. На археологічних пам'ятках досліджуваної території вони відомі як на укріплених поселеннях у Ленківцях на Пруті, Василеві, Галиці, Чорнівці, так і на відкритих — Шипківці, Прилипче, Рапків, Грушівці, Кіцмань, Онут, Погорілівка (рис. 3, 4; 4, 4, 8—10, 18—21) [Тимошук, 1969, с. 116; 1982, с. 26; Малевская, Раппорт, Тимошук, 1970, с. 119, рис. 6, 11—12; Возний, 2009, с. 320].

За аналогією з іншими цілими формами, такі посудини були невеликими (висотою 30—40 см) і відносяться до амфор середнього розміру. Діаметр корпусу коливався в межах

26—28 см, що відповідає об'єму в 10—12 л у посудин повної збереженості. Такі амфори мають широкий ареал розповсюдження і побутовали у шарах середземноморсько-чорноморської культурної зони в межах XII—XIV ст. [Булгаков, 2005, с. 246]. На Русі вони представлені в матеріалах домонгольського часу і зустрінуті в комплексах XII — середини XIII ст. Як вважає А.Л. Якобсон, такого типу корчаги виготовлялися в Криму, зокрема у Херсонесі [Якобсон, 1952, с. 340—341]. На території давньої Русі ці амфори відомі серед знахідок у Воїні, Києві, Новогрудку, Григорівці, Лісковому, Губині, Білгороді на Дністрі, поселеннях Середнього Подніпров'я [Кравченко, 1986, рис. 22, 1; Прищепа, 2016, рис. 33, 1; Томенчук, 2016, рис. 27]. Такі посудини призначалися для перевезення рідин (оливкової олії, вина).

Другий вид амфор становлять посудини грушоподібної форми з сильно розширеним і роздутим тулубом, прикрашеним неглибокими горизонтальними канелюрами. Деякі з них мають заокруглене дно, коротке, майже не виражене горло без вінчика із загострено-відігнутих закінченням. Невисокі дугоподібні масивні ручки, округлі в перетині, з широким розміщенням на корпусі кріпляться до верхнього краю шийки горла. Посудини виготовлені із світло-жовтої глини (рис. 3, 2, 6, 5, 11; 4, 1—3, 7). Їхні розміри становлять: висота 33—65 см, діаметр 22—47 см. Корчаги другого виду служували для зберігання зерна та дрібної риби і були основним видом домашньої тари [Якобсон, 1979, с. 112]. Вони відносяться до амфор типу «Трапезунд» [Волков, 1989, с. 87—96]. За херсонеською класифікацією подібні амфори відносяться до класу 45 [Романчик, Сазанов, Седикова, 1995, с. 73—75, табл. 35—42], за І.А. Антоною та ін., до типу XXIII [Антонова, Даниленко, Івашута, 1971, с. 94, рис. 25], 2К за В.В. Булгаковим [Булгаков, 2005, с. 245], 62 за Дж. Хейсом [Heues, 1992, р. 76, fig. 24, 12—13].

Фрагменти таких сферомісних амфор відомі серед матеріалів давньоруських міст Ленківці на Пруті, Василів, городищ Чорнівка, Молодія та відкритих поселень — Рапшків [Тимошук, 1982, с. 27; Пивоваров, 2006, с. 101; Возний, 2009, с. 323]. Питання про походження такого типу амфор залишається відкритим. Одні науковці вважають, що вони візантійського походження. У Константинополі відкрито квартал, де їх виготовляли починаючи з XI ст. [Bârnea, 1967, р. 219]. Інші дослідники стверджують, що амфори цього типу надходили з Трапезунду [Веремейчик, Коваль, 2005, с. 49], Газика на узбережжі Мармурового моря [Романчук, Сазанов, Седикова, 1995, с. 74]. Амфори типу 2К були розповсюджені надзвичайно широко. Вони відомі практично в кожному давньоруському місті. На території давньої Русі ці амфори відомі серед знахідок у Воїні, Києві, Новогрудку, Григорівці, Лісковому, Пер-

ше Травня [Петрашенко, 2005, с. 245]. У XII ст. вони домінували в Західному Причорномор'ї, а також у Болгарії [Bârnea, 1967, р. 259, 398, fig. 159, 1; 161, 1].

До третього типу можна віднести ручку амфори, виявлену на поселенні Ленківці на Пруті [Малевская, Раппопорт, Тимошук, 1970, с. 123, рис. 5, 19]. Вона виготовлена з добре відмученого тіста з додаванням піску, що робить її червоно-коричневу поверхню шерехатою (рис. 3, 3; 4, 16). Випал не міцний, про що свідчить на зламі ручки сірий колір (С.В. Пивоваров помилково трактує цю знахідку, віднісши її, за кольором на зламі ручки, до сіроглиняних амфор) [Пивоваров, 2006, с. 147]. Така ручка могла відноситися до амфор типу 2ВС за В.В. Булгаковим [Булгаков, 2005, с. 247], 67 за Дж. Хейсом [Heues, 1992, р. 76—77, fig. 26, 12]. Посудини цього типу мали вузький корпус оберненодзвоноподібної форми з конструктивно невираженим горлом, яке закінчується клиноподібним вінцем. Ручки кріпилися до шийки горла і петлею згинались до плічок. Округлі в перетині ручки, по зовнішній поверхні оздоблені поздовжніми жолобками. Корпус таких амфор має дві зони неглибокого виїмчастого рифлення у верхній і придонній частинах. Коричневоглиняні амфори були тарою для транспортування і значно поширені в X—XIII ст. у балкано-середземноморській зоні. Відомі вони в Константинополі. На Русь вони почали потрапляти у кінці XI ст. і відомі в культурних шарах XII—XIII ст. Подібного типу амфори відомі на поселенні Григорівка, Новгороді [Петрашенко, 2005, с. 247].

До недавнього часу ряд дослідників стверджували, що знахідки амфор не характерні для сільських поселень. Покупцями заморських прянощів, вина, олії були найбільш багаті міщани і, в основному, феодальна знать [Пивоваров, 2006, с. 147]. Але, як свідчать матеріали розвідок з відкритих поселень Північної Буковини, фрагменти корчаг все ж є. В основному, вони зустрічаються на тих поселеннях, які розміщувалися вздовж Дністровського водного торговельного шляху (Рапшків, Онут, Прилипче), та сухопутних шляхів (Погорілівка, Кіцмань, Шишківці). Очевидно, по дорозі купці тут зупинялися і могли продати свій товар. Як видно з викладеного, знахідки амфор на відкритих поселеннях не є чимось винятковим, адже вони широко представлені на сільських поселеннях з інших територій Давньоруської держави, хоча кількісно поступаються перед посудом місцевого виготовлення. Тут необхідно враховувати й той факт, що сільські поселення досліджені значно гірше ніж міста й городища. Так, на сільських поселеннях Чернігівщини на 1/5 поселень від загальної кількості був виявлений амфорний матеріал [Веремейчик, Коваль, 2005, с. 47—53].

Причинами появи візантійських амфор на теренах Давньоруської держави було: по-пер-

ше поширення на Русі християнства, що виразилося в рості числа храмів і монастирів, які були стабільними споживачами виноградного вина (для евхаристії) і оливкової олії (для лампад), і, по-друге, економічне піднесення країни, яке призвело до зміцнення окремих земель і князівств у яких почали активно розвиватися малі міста і містечка. Присутність амфор на сільських поселеннях можна пояснити тими ж причинами. У селах, з прийняттям християнства, почали споруджувати культові споруди. Нерідко села передавалися у власність феодалів, служилої знаті, яка споруджувала тут свої укріплені замки, замські садиби тощо. Побут цієї феодалльної верхівки мало чим відрізнявся від міського [Веремейчик, Коваль, 2005, с. 52]. Східні слов'яни називали амфори корчагами, які неодноразово згадуються в писемних джерелах серед речей в господарствах світських та церковних феодалів. Під 1146 р. літопис згадує на дворі чернігівського князя Святослава Ольговича «*и в погребехъ было 500 берковъсково меду, а вина 80 корчагъ*» [Ипатьевская ..., 2001, стб. 333—334]. Таке значне поширення візантійського посуду, присутність його не тільки в багатих комплексах, але й у рядових, свідчить по-перше, про масовість цього імпортного посуду і, по-друге, про відносну доступність — купити його міг кожний. Чи привозилася амфорна тара спеціально для реалізації її на внутрішньому ринку, чи ж вона продавалася тільки разом з вміщеною у ній продукцією — вином і олією, — сказати важко.

Про зв'язки з віддаленими районами Азії можуть свідчити знахідки мушель маленьких черепашок, що походять з Індійського океану, їх ще називають мушлі каурі (рис. 2, 10, 11). З них виробляли різні прикраси, зокрема, підвіски, що носилися на шиї, як це було в Гродно, Воїні, Волковиську тощо [Воронин, 1954, с. 189, рис. 99, 2]. Такі вироби були знайдені на Чорнівському городищі [Возний, 2009, с. 401]. Беручи до уваги їх чисельність, а також ареал розповсюдження по всій території стародавньої Русі, С.В. Пивоваров вважає, що вони були одним з еквівалентів обміну в безмонетний період [Пивоваров, 2006, с. 156].

До зв'язків з країнами Центральної Азії можна віднести антропоморфний амулет (рис. 2, 9), виготовлений з темно-синього лазуриту [Пивоваров, 2006, с. 118, фото 16]. Ця рідкісна порода каменю потрапляла у Східну Європу з Північного Афганістану з копалень Бадахшана [Вахрушев, 1988, с. 62—63]. Звідти лазурит потрапляв в Хорасан, Ірак і далі на захід. На думку автора знахідки С.В. Пивоварова, такі об'єкти пов'язані з кочівниками їх інфільтрацією в місцеве слов'янське населення [Пивоваров, 2006, с. 119].

З торгівлею східного напрямку можна пов'язати жіночий ювелірний гарнітур виявлений на Чорнівському городищі (рис. 2, 13, 14)

[Возний, 2009, фото 29, 26, 27]. Він складався з кулону та двох сережок виготовлених з гірського кришталю у срібній оправі прикрашеній сканню і філігранним візерунком. Ряд дослідників відносять вироби з гірського кришталю до імпортних предметів країн Сходу [Кучінко, 2002, с. 112]. Науковці відзначають, що одним із найкращих сортів гірського кришталю на Сході вважали согдійський, а найвправнішими майстрами з його обробки славилась Басра [Бируни-абу-р-Райхин, 1963, с. 171]. Щоб визначити походження таких виробів необхідно повести їх аналіз. Але це справа майбутнього.

Торгові відносини з Візантією не були односторонніми. Окрім імпорту були й товари, які йшли у зворотному напрямку будучи експортом. З Галицько-Волинських земель у Візантію йшли хутра (особливо заячі), вироби з кістки, ікра, віск, раби та інші товари [Пашуто, 1950, с. 178]. У 969 р. Святослав називав товари, які йшли із Русі «*скора, и воск, и медъ, и челядь*» [Ипатьевская ..., 2001, стб. 55]. Доставка цих товарів відображена у візантійських писемних джерелах. Нікейський імператор просив афінського митрополита Федора Ласкаря: «*Якщо ти мені ще і (шкірку) білого зайця, яких Русь привозить у Велике місто (Константинополь), пришлеш, то зробиш мені велику послугу, бо говорять вона добре зігріває*» [Каждан, 1961, с. 17]. Сицилійський митрополит подарував своєму вченому Цецу (XII ст.) крім хлопчика на ім'я Всеволод, коробочку руської роботи з кістки [Каждан, 1961, с. 18]. Торгували галицькі купці й в другому за величиною місті імперії — Фесалоніках, де кожний рік у жовтні відбувався великий ярмарок. Про таких торговців у XII ст. згадували візантійські автори, що писали про торгівлю руських купців з Дону і Дунаю (пониззя Галицько-Волинського князівства) вином, соленою рибою, ікрою, воском [Шевченко, 1956, с. 199].

В економіці Давньоруської держави важливу роль відігравали солеварні промисли. Галицькі міста Зудеч, Перемишль, Коломия і сам Галич монополюсно користувалися правом збуту цього необхідного продукту [Грабовецький, 1982, с. 35]. Перша згадка про торгівлю прикарпатською сіллю у 1098 р. у Києві міститься в Києво-Печерському, де говориться про протистояння київського князя Святополка Ізяславича з галицькими Ростиславичами «*... не пустиша гостей из Галича ни лодий от Перемишля, и не бысть соли въ всеи Рускои земли ... И бе видите тогда люди суца в велицей печали*» [Патерик, 1911, с. 108]. Безсумнівно, сіллю транзитом торгували й через територію Сірето-Дністровського межиріччя.

Отже, з вищевикладеного видно, що торговельно-економічні й культурні зв'язки місцевого населення розвивалися в тісному контакті як з давньоруськими землями, так і західноєвропейськими державами й Візантією. Знахо-

дячись на перетині численних торговельних шляхів, територія Північної Буковини відіграла певну роль у розвитку європейської торгівлі.

У період феодальної роздробленості на перший план за інтенсивністю і важливістю зв'язків Галицько-Волинської Русі виходить Візантія. Таке зближення, на наш погляд, було обумовлене трьома факторами. По-перше, це географічне розташування, спільність державних кордонів по дельті Дунаю і вихід в Чорне море, що дозволяло безпосередньо контактувати між собою. Другим фактором був силовий. Новоутворене князівство, куди входила й досліджувана територія, було одним з найсильніших державних об'єднань Русі у XII—XIII ст. Воно надавало військову підтримку Візантійській імперії й було для неї могутнім союзником у Східній Європі. І третя причина — власне економічна. Через галицько-волинські землі, як вже зазначалось, пролягала одна із основних торгових магістралей, по якій візантійські товари надходили в Західну Європу і значна частина їх осідала в Галицькому Пониззі.

Антонова И.А., Даниленко В.Н., Ивашута Л.П. и др. Средневековые амфоры Херсонеса // Ученые записки. — Свердловск, 1971. — № 112. — С. 81—101 (Серия история. — Вып. 22: Античная древность и средние века).

Бируни-абу-р-Райхун Мухаммед ибн Ахмед. Собрание сведений для драгоценностей (минералогия). — М., 1963. — 520 с.

Булгаков В.В. Амфорные находки X—X вв. на поселении Григоровка // Петрашненко В.А. Древнерусское село (по материалам поселений у с. Григоровка). — К., 2005. — С. 242—250.

Вахрушев В.А. Архитектура и искусство глазами минералогa. — Новосибирск, 1988. — 80 с.

Веремейчик Е., Коваль В. Византийские амфоры на сельских поселениях Черниговщины // Наук. зап. з української історії. — Переяслав-Хмельницький, 2005. — Вып. 16. — С. 47—53.

Возний І.П. Історико-культурний розвиток населення межиріччя Верхнього Сирету та Середнього Дністра в X—XIV ст. — Ч. 2: Матеріальна, духовна культура та соціально-історичний розвиток. — Чернівці, 2009. — 568 с.

Волков И.В. Импортная амфорная тара золотоордынского города Азака // Северное Причерноморье и Поволжье во взаимоотношениях Востока и Запада в XII—XVI веках. — Ростов на Дону, 1989. — С. 87—96.

Воронин Н.Н. Древнее Гродно. — М., 1954. — Т. 3. — 239 с. (МИА. — № 41).

Грaбовецький Б.В. Солеварні промисли Прикарпаття в період Київської Русі // Київська Русь: культура традиції. — К., 1982. — С. 35—38.

Даркевич В.П. Произведения западного художественного ремесла в Восточной Европе X—XIV вв. — М., 1966 (САИ. — Вып. Е1—51).

Зоценко В.Н. Импорт изделий Юго-Восточной Прибалтики в Киев (X—первая половина XIII вв.) // Древнерусский город. — К., 1984. — С. 35—37.

Ипатьевская летопись. — ПСРЛ. — М., 2001. — Т. 2. — 648 с.

Каждан А.П. К характеристике русско-византийских отношений в современной буржуазной историографии (1947—1957) // Международные связи России до XVII в. — М., 1961. — С. 7—20

Кравченко А.А. Средневековый Белгород на Днестре (конец XII—XV вв.). — К., 1986. — 127 с.

Куницький В.А. Близькосхідні енколпіони на території Південної Русі // Археологія. — 1990. — № 1. — С. 106—116.

Кучинко М.М. Волинська земля X—середины XIV ст.: археологія та історія. — Луцьк, 2002. — 314 с.

Лаврентьевская летопись. — ПСРЛ. — М., 1997. — Т. 1. — 496 с.

Левченко М.В. Очерки по истории русско-византийских отношений. — М., 1956. — 556 с.

Макарова Т.И. Поливная посуда. Из истории керамического импорта и производства древней Руси. — М., 1967. — 128 с. (САИ. — Вып. Е1—38).

Малевская М.В., Раппопорт П.А., Тимощук Б.А. Раскопки на Ленковецком поселении в 1967 г. // СА. — 1970. — № 4. — С. 112—127.

Николаева Т.В. Древнерусская мелкая пластика из камня XI—XV вв. — М., 1983. — 164 с.

Новосельцев А.П., Пащито В.Г. Внешняя торговля древней Руси (до середины XIII в.) // История СССР. — 1967. — № 3. — С. 81—108.

Патерик Киево-Печерского монастыря (Издание Императорской археологической комиссии). — СПб, 1911. — 281 с.

Пащито В.Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. — М., 1950. — 330 с.

Петрашненко В.А. Древнерусское село (по материалам поселений у с. Григоровка). — К., 2005. — 264 с.

Пивоваров С.В. Нумізматичні пам'ятки середньовіччя на території Північної Буковини // ПССІАЕ. — 1996. — Т. 1. — С. 11—20.

Пивоваров С. Християнські старожитності в межиріччі Верхнього Пруту та Середнього Дністра. — Чернівці, 2001. — 152 с.

Пивоваров С.В. Дослідження давньоруського городища в с. Недобойці у 2003 р. // ПССІАЕ. — 2004. — Т. 1 (17). — С. 70—80.

Пивоваров С.В. Середньовічне населення межиріччя Верхнього Пруту та Середнього Дністра (XI—перша половина XIII ст.). — Чернівці, 2006. — 300 с.

Повесть временных лет. — М.; Л., 1950. — Ч. 1. — 406 с.

Пуцко В.Г. Византийські шляхи давньоруського мистецтва // Археологія. — 1991. — № 2. — С. 26—41.

Раппопорт П.А. Холм // СА. — 1954. — № 2. — С. 35—39.

Прищепя Б.А. Погоринські міста в X—XIII ст. — Рівне, 2016. — 297 с.

Розенфельдт Р.Л. Керамика с поливой, люстром и другими способами орнаментации // Древняя Русь. Быт и культура. — М., 1997. — С. 36—38.

Романчук А.И., Сазанов А.В., Седикова Л.В. Амфоры из комплексов Византийского Херсона. — Екатеринбург, 1995. — 169 с.

Седова М.В. Украшения из меди и сплавов // Древняя Русь. Быт и культура. — М., 1997. — С. 63—79.

Тимощук Б.О. Північна Буковина — земля слов'янська. — Ужгород, 1969. — 192 с.

Тимощук Б.О. Давньоруська Буковина (X—перша половина XIV ст.). — К., 1982. — 206 с.

Томенчук Б. Галич і Мала Галицька земля XII—XIII ст. Історична топографія городищ. — Івано-Франківськ, 2016. — 596 с.

Фехнер М.В. Изделия шелкоткацких мастерских Византии в Древней Руси // СА — 1977. — № 3. — С. 130—142.

Якобсон А.Л. Средневековый Херсонес // МИА. — 1950. — № 17. — 258 с.

Якобсон А.Л. Средневековые амфоры Северного Причерноморья // СА. — 1952. — Т. 16. — С. 325—344.

Якобсон А.Л. Керамика и керамическое производство средневековой Таврики. — Л., 1979. — 164 с.

Bârnea I. Ceramica de import în Dînogetia. Așezarea feudală timpurie de la Biseriçuța-Gorvan 1. — București, 1967. — 448 p.

Heues J.W. Amphorae // Excavation at Saraçhane in Istanbul. — Princeton. — 1992. — Vol. 2. — P. 61—79.

И.П. Возный

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ТОРГОВЫЕ СВЯЗИ НАСЕЛЕНИЯ СЕВЕРНОЙ БУКОВИНЫ В XII — ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XIII в.

Население Северной Буковины занималось активной торговой деятельностью, как с ближним, так и дальним зарубежьем. Торговли способствовало наличие хорошо разветвленной сети международных сухопутных и водных путей. Обнаруженные на исследуемой территории импортные вещи можно разделить на две категории. К первой относятся предметы массового ввоза — монетное серебро, отдельные виды ткани, раковины каури. Они наиболее показательны для изучения экономических связей. Ко второй — предметы роскоши — утварь из серебра и бронзы, изделия из драгоценных камней, глазурированная посуда, золототканые шелковые ткани.

Хорошо отлаженными торговые связи были между Галицкими землями, Польшей и Венгрией. С последней на Русь шли лошади, медь, серебро, золото и ювелирные изделия. На территории региона обнаружены монетные клады, оконные стекла связанные с Венгрией. Из Польши сюда попадали сукно, шерсть, меха, оружие и олово.

На территории Буковины встречаются находки типичные для материальной культуры западных славян. Это оружие, украшения и др. Есть артефакты, свидетельствующие о связях местного населения со странами Балтии.

Оживленными были связи населения Буковины с Северным Причерноморьем и Византией. Этому способствовал Днестровский путь, как один из отрезков магистрали «из варяг в греки». На исследуемую территорию импортом попадали изделия византийского художественного ремесла, мелкой каменной пластики, предметы христианской атрибутики и импортная тара.

О связях с удаленными районами Азии могут свидетельствовать находки раковин каури, происходящих из Индийского океана, лазуритовый антропоморфный амулет, украшения из горного хрусталя.

Итак, из вышеизложенного видно, что находясь на пересечении многочисленных торговых путей, территория Северной Буковины играла определенную роль в развитии международной торговли.

Ключевые слова: торговля, импорт, украшения, амфоры, торговый путь, монетный клад, импортные товары, экспортные товары.

I.P. Vozny

THE INTERNATIONAL TRADE RELATIONS OF THE POPULATION OF NORTHERN BUKOVINA IN 12th — THE FIRST HALF OF 13th centuries

The population of the Northern Bukovina was engaged in active trade activities with both near and far abroad. The trade was facilitated by the presence of a well-developed network of the international land and waterways. Imported goods, that were found in the researched areas, can be divided into two categories. The first category was represented by the items of the mass import — the coin silver, some types of fabric, kauri seashells. They are the most showing for the researching of the economic relations. The second one — the luxury items — a silver and bronze utensils, a jewelry, a glazed utensil, some gold-woven silk fabrics.

There were well established trade links between the Galician lands, Poland and Hungary. From the last one, were transported some horses, a copper, a silver, a gold and a jewelry. The coin treasures were discovered on the territory of the region and the window glass which were related to Hungary. From Poland were coming a cloth, a wool, a fur, weapons and a tin.

There are typical finds of the material culture of the Western Slavs on the territory of Bukovina. This is weapon, a jewelry, etc. There are artefacts that show the connections of the local population with the Baltic states.

There were the actively connections of the population of Bukovina with the Northern Black Sea region and Byzantium. This was promoted by the Dniester route, as one of the segments of the «From Varangian to Greeks» route. There were imported articles of Byzantine artistic crafts, small stone sculpture, items of the Christian attributes and the imported containers on the investigated territory.

The links with distant areas of Asia can be evidenced by the finds of the kauri shellfish which are originated from the Indian Ocean, the lazuryt anthropomorphic amulet; the jewelry fabricated from the mountain crystal.

Consequently, it is clear from the foregoing, that the territory of the Northern Bukovina, which was situated on the crossing of numerous trade routes, played a role in the development of the international trade.

Keywords: trade, imports, jewelry, amphorae, trade route, coin treasure, import goods, export goods.